

Exclusió i cohesió social

Carlota Solé*

Catedràtica de sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

Directora del CER-MIGRACIONS

* Agraïixo als membres del GEDIME (Grup d'Estudis i Recerca en Migracions i Minories Ètniques) integrat al CER-MIGRACIONS-UAB (Centre d'Estudis i Recerca sobre Migracions) la seva col·laboració.

En un context de crisi econòmica, la població immigrada es troba en una situació real o potencial d'exclusió social. Gran part de l'explicació rau en el seu grau d'integració en el mercat laboral, ja que el treball és un espai central per abordar els objectius de competitivitat i alhora cohesió social. Però, fins a quin punt el mercat laboral és accessible a les minories ètniques?

En un context de crisi econòmica, la població immigrada en una societat industrialitzada avançada amb un sector de serveis desenvolupat es troba en una situació real o potencial d'exclusió social. A través de la inserció en el mercat laboral és factible rebatre aquesta situació i continuar endegant el procés d'integració sociocultural. D'aquesta forma contribueixen a la cohesió de la societat on s'instal·len.

L'exclusió dels immigrants del mercat de treball, deixant de banda les diverses i repetides situacions de discriminació en els salaris o les condicions laborals, es pot donar si més no de dues formes. D'una banda, els joves immigrants suposen recursos humans, tot i ser, moltes vegades, fora del sistema educatiu. D'altra banda, molts immigrants extracomunitaris entren als nostres països amb un nivell de formació relativament elevat (mestres, infermers, enginyers tècnics, etc.). Atesa l'estructura del mercat de treball, s'ocupen majoritàriament en llocs de treball de baix nivell d'especialització (neteja, cura d'ancians, de nens, repartidors, etc.). Aquest desfasament o, en termes sociològics, aquesta inconsistència de status, significa un malbaratament de recursos humans disponibles i potencialment utilitzables de moltes persones immigrades. Segons les dades de l'enquesta nacional d'immigrants (ENI) de l'any 2007, 221.447 immigrants que compten amb el segon cicle d'educació secundària, 107.376 immigrants que declaren tenir estudis de primer cicle d'educació secundària i 126.219 immigrants amb educació primària són treballadors no qualificats. Aquesta realitat de disparitat és un fet especialment palès en el cas de les dones immigrants.

Pel que fa als joves sense una mínima formació bàsica (educació primària) o una formació en algun ofici o professió, es podria articular, a través de les empreses d'inserció, un compromís social de formar aquestes persones en tasques necessàries per a la comunitat. Les empreses d'inserció possibiliten l'accés a l'ocupació de col·lectius desfavorits i en risc d'exclusió, ja que aquests estableixen una relació laboral convencional durant el període de formació. Està estipulat que bona part dels seus beneficis es reinverteixi en l'empresa. La formació rebuda afavoreix l'adquisició de competències transversals i capacitats per treballar en tasques com ara la neteja de boscos i edificis, la jardineria, el medi ambient, l'hostaleria, etcètera.

La coordinació entre les administracions és crucial en aquest punt. Un cop finalitzades les estades a les empreses (per extensió, a organismes o entitats), l'Administració autonòmica podria articular un sistema d'avaluació (un examen o prova) a través de l'Institut Obert de Cata-

lunya que acredités els coneixements de la persona jove i li lliurés un certificat que li servís per mantenir-se dins del mercat de treball, en la mateixa empresa social o entitat on va aprendre l'ofici o en un altre lloc de treball. Això significa invertir el cicle de formació i ocupació. A partir de la pràctica professional durant un determinat període de temps s'adquireix la formació en un ofici i es rep un reconeixement oficial.

Pel que fa al segon grup, les persones immigrants amb un nivell d'educació més elevat del necessari per a la feina que desenvolupen, caldria igualment la coordinació amb l'Administració central (o, si és possible, autonòmica) i la secretaria o direcció general que a Catalunya tingui competència en temes d'immigració, per tal de convalidar amb agilitat i rapidesa els títols acadèmics o professionals d'aquestes persones. En la mesura en què l'estructura productiva de Catalunya es desenvolupi tecnològicament no solament en serveis sinó també industrialment, es necessitaran els treballadors ja formats i especialitzats amb què ja compta el país. En ambdós casos, la formació és una inversió de futur tant per a les persones individualment com per a la societat en el seu conjunt.

La relació entre un major grau de cohesió social i la integració en el mercat laboral és evident. Des de la sociologia de les migracions (Solé, C. et al, 2002), la integració ocupacional ha estat concebuda com un primer pas en l'acceptació progressiva d'institucions, creences, valors i símbols de la societat receptora. El procés d'integració sociocultural de la població immigrant és un medi efectiu per aconseguir una societat cohesionada i l'ocupació és l'instrument clau en aquest procés. Per tant, el treball és un canal activador de la cohesió social. Dues en són les raons. D'una banda, els permet generar recursos per dur una existència autònoma. D'altra banda, poden assolir nivells més elevats de prosperitat. Així doncs, el mercat laboral esdevé l'espai central quan aborda els objectius de la competitivitat i la cohesió social.

Si la participació en el mercat laboral determina la integració i aquesta és la via per aconseguir la cohesió social, cal preguntar-se fins a quin punt el mercat laboral és accessible a les minories ètniques. Els alts nivells d'educació són uns indicadors clars de major productivitat i flexibilitat. Aquest raonament és acceptat col·lectivament i vist com un argument socialment legítim. Tanmateix, el nivell educatiu no sempre és el factor que més pesa a l'hora de seleccionar el personal, hi ha altres criteris. Diversos estudis (Bovenkerk i Breu-

ning-Van Leewen, 1978) posen de manifest una sèrie de mecanismes que acaben per discriminar col·lectius concrets. Per a aquests autors, entrar en el mercat laboral no és la solució per a aquests col·lectius, sinó el problema. L'educació no és en si mateixa una manera de resoldre'l. En conseqüència, cal destacar que el baix nivell d'estudis per explicar la difícil incorporació de determinats col·lectius al mercat laboral només compliria una funció legitimadora. La inclusió en el mercat laboral es realitza a través de processos de selecció cultural. Això comporta que l'entrada sigui més difícil per a alguns grups ètnics que per a d'altres.

En la literatura científica moltes veus contemplen la cohesió social com un equilibri entre la dimensió cultural i la redistributiva, molt vinculada a la noció de solidaritat. Jeannotte (2003), des de la perspectiva de considerar la cohesió social simultàniament com un medi i una finalitat en si mateixa, demostra que l'existència de mecanismes que milloren els resultats socials contribueixen a la cohesió social, sempre que aquests es distribueixin equitativament en una societat. Si els seus membres reben la seva part justa se senten més motivats per cooperar-hi i contribuir-hi. Jeannotte identifica tres relacions causals que clarifiquen la necessitat de contemplar la primera i la segona dimensions juntes, donant una visió global de cohesió social. Primer, com major sigui el grau de cohesió social en una societat, més recolzament rebran les polítiques públiques destinades a àrees com l'educació, la sanitat o la redistribució d'ingressos. Polítiques que, pel seu caràcter universal, tenen resultats socials positius. Segon, com més cohesionada sigui una societat, més s'acceptaran les normes de conducta i els valors compartits, les institucions socials, i es tindrà una major confiança envers les lleis i la justícia. Aquests acords tendeixen a incrementar la cooperació i l'eficiència de les activitats socials i econòmiques. Però si aquestes normes no promouen confiança i inclusió social, poden erosionar la cohesió social en comptes de reforçar-la. Finalment, és important destacar que majors nivells de cohesió social comporten més participació en la societat civil i reforcen el capital social, un factor clau en la millora d'una societat.

Bibliografia

BOVENKERK, F. i BREUNING-VAN LEEWEN, E. «Rasdiscriminatie en rasvooroordeel op Amsterdamse arbeidsmarkt». A: BOVENKERK, F. (ed.) *Omdat zij anders zijn. Patronen van rasdiscriminatie Nederland*, Meppel: Boom, 1978. Pàg. 17-35.

JEANNOTTE, M. S. «Singing alone? The contribution of cultural capital to social Cohesion and sustainable Communities», vol. 9. 2003. Pàg. 35-49.

SOLÉ, C. et al. «El concepto de integración desde la sociología de las migraciones». A: *Migraciones*, núm. 12. Madrid, novembre de 2002. Vol. 12. pàg. 9-41.